
KENT KİMLİĞİNİN KORUNMASI VE KENTSEL GELİŞİMİN SAĞLANMASI BAĞLAMINDA YEREL YÖNETİMİN ÖNEMİ: ADIYAMAN ÖRNEĞİ

Murat SEZİK*

ÖZET

Kent her zaman toplumsal, kültürel ve ekonomik farklılıkların mekânı olmuş, kentlerde yaşayanların ortaya koyduğu maddi ve kültürel değerler kenti diğerlerinden ayıran kimlik özellikleri olarak görülmüştür.

Kentler, insan eliyle yapılmış bir çevredir ve kişileri birçok yönden etkilemektedir. Bu etkiler hem fiziksel hem de psikolojiktir. Temiz çevrenin, görsel açıdan zengin mimarinin ve çeşitli imkânları olan konutların insan üzerinde sağlıklı etkileri varken, özelliği olmayan, kimliksiz mimariye sahip yapıların ve konutların, kirli görünen çevrenin insan üzerinde zararlı etkileri vardır.

Adıyaman kenti zengin kültürel mirası ve kimlik özellikleri olan bir kent olmasına rağmen bugüne kadar bu özellikleri ön plana çıkarılamamış dahası plansız kentleşmenin doğurduğu sorunlarla boğuşmak durumunda kalmıştır. Bu çalışma yerel yönetimlerin kent kimliğini koruma ve bilinirliğini artırma sorumluluğu yanında kentsel mekânların sağlıklı planlanması konularındaki anahtar rollerini incelemeyi amaçlıyor. Yazının ilk bölümünde kavramsal olarak kent kimliği ortaya konulmuş sonraki bölümde, yerel yönetimlerin kente yaklaşımı ve kimlikli kent oluşturma kapasiteleriyle, Adıyaman kenti, Adıyaman'ın güçlü kimlik unsurları, Adıyaman kentinin kentsel gelişimi, mekânsal planlaması incelenmiştir. Son bölümde ise yerel yönetimlerin kent kimliğini belirgin hale getirme ve kentsel planlamaya ilişkin tespitlerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Kent Kimliği, Yerel Yönetimler, Mekânsal Planlama

* Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, msezik@adiyaman.edu.tr

THE IMPORTANCE OF LOCAL ADMINISTRATION IN PROTECTION OF CIVIC IDENTITY AND PROVISION OF URBAN DEVELOPMENT: ADIYAMAN SAMPLE

ABSTRACT

City has always been a home to societal, cultural and economical diversities and has been regarded as identity traits that distinguish the city of material and cultures the dwellers of it have created from others.

Cities are environments that have been created by humans and have affected individuals in many ways. These effects are both physical and psychological. While clean environment, architecture of buildings/houses which is rich in visuality quality have healthy effect on people, the buildings, houses that are featureless and unidentified architecture and dirty environment have harmful effects on people.

Though the city Adiyaman has a rich cultural heritage and identity traits, these traits and richness have not been underlined and on the contrary, it has had to struggle against problems having occurred due to unplanned urbanization. This study aims at scrutinizing the key roles of planning of urban facilities in a better ways and moreover it aims at underlying the responsibility of local administrations in protection of city identity and increasing awareness about these facts.

In the first part of the study, conceptually, city identify has been defined and in the next part, the approaches of local administrations to city concept and with its capacities, the city Adiyaman, and strong identity components of Adiyaman, and urban development process of the city, and spatial planning have been studied on. In the last part, a few evaluations/determinations have been put forward about issues such as how local administrations can achieve to concretize the city identity and urban planning.

Key Words: Identity, City Identity, Local Administrations, Spatial Planning

1. GİRİŞ

Kentlerin tarihleri, coğrafyaları, jeopolitik konumları, iklimleri, ekonomileri, sosyal yapısı ve kültürel değerleri o kentlerin ruhunu, kişiliğini, kimliğini oluşturur.

Günümüzde insanlar, postmodern etkilerin şekillendirdiği sanat ve mimarinin tek kültür egemenliğinde bir dünyada; özgünlükten uzak, kimliksiz kentlerde yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Oysa nasıl bir insan kendine özgü bir nitelik ve özelliklerle belirli bir kimse oluyor ve diğerlerinden farklı özel

hale geliyorsa, bir kent de kendisini diğer yerlerden farklı kılan özellikleri ile özel bir yer olabilir. Olmalıdır.

Kentin süreç içerisinde büyümesi, nüfusun yoğunlaşması yeni kentsel mekânların oluşturulmasını zorunlu hale getirmektedir. Yeni kentsel mekânların, kentlerin ayrımsanabilir özelliklerinden olan meydanların, caddelerin oluşturulması kentsel planlama ile sağlanırken, yapılan planlamanın kentin kimlik öğelerini koruyucu, bilinirliğini/ görünürlüğü artırıcı yönde olması büyük önem taşımaktadır.

Kentsel planlama, kentsel gelişimin gerisinde kalmamalıdır. Aksi halde kentten ve kentleşmeden değil büyük köylerden söz eder hale geliriz. Kentsel gelişim planlamaları yapılırken de, insanların kentlerden neler beklediğinin bilinmesi önemlidir. Bunun iyi anlaşılabilmesi yanlış planlamaya neden olacaktır. İnsanlar kentin ekonomik anlamda kendisine neler katacağını, eğitim imkânlarının nasıl olduğu, kentin kültürel ve sosyal hayatının nasıl olduğu ve mekânsal planlamaların tutarlılığı ölçülerine bakarak o kente dair bir kanaat oluşturmaktadır.

Adıyaman kenti eşsiz tarihi eserleri ve biriktirmiş olduğu medeniyetler mirasını koruma ve bu miras sayesinde bilinirliğini artırma konusunda oldukça yetersiz kalmıştır. Bunun temel nedenlerinden birisi birçok büyük kentin komşusu olarak arada kalan küçük kent görüntüsü diğer kentlerin yerel yönetimlerinin bu konudaki çalışmalarının yetersizliği ve bütün yerel yönetimlerde yaşanan ortak sorun olarak beliren maddi yetersizlikler olduğu ifade edilebilir.

Bu araştırmada Adıyaman kentinin bütüncül olarak planlanmasının yanında bölgesel olarak planlanmasının öneminden söz edilerek Adıyaman kentinin öne çıkan kent kimliği öğelerinin kentsel gelişim planlamaları içerisinde nasıl vurgulanması gerektiği üzerinde durulacaktır. Bir kentin gelişiminden birinci dereceden sorumlu olan yerel yönetimler, yasanın kendisine verdiği yetkileri kullanarak kenti, oradahayatını geçirenler için dahayaşanabilir kılmak ve kente ait kimlik öğelerini korumak durumundadır. Bu nedenle yerel yönetimler yasadan elde ettikleri güç ve mali imkânlarını olabildiğince kentin gelişimi ve kimlik öğelerini daha belirgin hale getirmek için kullanmalıdırlar varsayımı araştırmanın temelinde bulunmaktadır. Araştırmada kullanılacak veriler için yerel yönetim yetkilileri ile görüşmeler, kayıtların incelenmesi ve literatür taraması gerçekleştirilmiştir.

2. KENT KİMLİĞİ KAVRAMI

Genel olarak kimlik kavramı, canlılar ya da nesnelere için ayırt edici farklılığı yaratan özellikler olarak tanımlanmakta, ayrıca benzerler arasında kıyaslamayı getiren ve benzerine göre sahip olunan ayırt edici özellikleri ortaya koymaktadır. Kent kimliği ise, öncelikle görsel boyutuyla ön plana çıkan mimari, doğal, coğrafi, kültürel ürünler ve sosyal yaşam normlarını da kapsayan çok geniş bir tanımla kapsamaktadır (Ulu ve Karakoç). Bir kentin kimliği her

şeyden önce, insanların bir kente yükledikleri kimliktir. Zira bir kentin benlik/kimlik kavramı ancak ve ancak bu kentle ilgili insanların ürettikleri veya taşıdıkları bir zihinsel yapı olarak düşünülebilir. Bu değerlendirmeye birlikte kent kimliğini, bir kenti diğer kentlerden ayıran belirgin özellik veya özellikler olarak tanımlamak da mümkündür.

Bir kentin kendine özgü bir kimlik kazanması için, bu kent sakinlerinin onu tanıması, yaşam alanı olarak onu sahiplenmesi, oluşumuna aktif olarak katılması kritik önemdedir (Bilgin, 2011:40). Aksi halde kent kimliğinden söz etmek mümkün olmayacaktır. Ayrıca kimlik sabitlik ya da süreklilik yerine, sınırları sabit olmayan, inşa edilen, kurgulanan, değişebilen ve süreçsel olarak ele alınmaktadır (Küçük,2013:119).

Küreselleşme ile birlikte ülkelerin yalnızca ekonomik yapılarında değil, aynı zamanda kentlerin kentin mimari dokusunda, fiziksel planlamasında ve farklı toplumsal grupların eğlence, tüketim ve yaşam alanlarında değişimler gözlemlenmektedir. Bununla birlikte günümüz dünyasında ekonomik kalkınma/ gelişme süreçleri ve stratejileri ile kültür politikaları gittikçe birbirine eklenmektedir (Geniş,2011:53). Sonuç olarak kentleri yenileme kentsel dönüşüm çalışmaları şeklinde kendini gösterirken, eski kent merkezleri restore edilerek kentin çekiciliği artırılıp, diğer kentlerle rekabet edebilirliği artırılmaya çalışılmaktadır.

Antropolojik perspektiften mekânı temellendirmeye çalışan uzmanlar mekânları "belleğin saklama kapları" olarak görmekte ve toplumsal belleğe ruh ve desen vererek orayı kendine ait kılan (Aytaç,2013:143) unsurlar olarak görmektedirler. Bir kente kimliğini veren şeyler kentin mimari öğelerini taşıyan mekânsal özellikleri olabileceği gibi doğal güzellikler ve hatta mutfak alışkanlıkları dahi olabilmekte ayrıca küreselleşme sonucunda kültürel farklılıkların ortadan kalkmasıyla beraber, sembolik/folklorik olarak kültürel kodlar da kentsel kimliklerin imajlarına dönüşebilmektedir.

Bir kentin bir kimlikle bütünleşmesi, kent sakinlerinin kendilerini diğer kentlilerden farklılaştırmaları ve kent sakinlerinin diğerleri tarafından bu haliyle kabul edilmeleri neticesinde gerçekleşmektedir. Bilgin' (2011:43) bu durumu şöyle açıklamaktadır; kentlilerin "*bizim insanımız farklıdır veya biz farklıyız iddiası diğerleri tarafından da onaylanmakta, evet siz farklısınız yaklaşımı gelişmekte, buna bir de kent sakinlerinin kentlerini farklılaştırmalarının da eklenmesiyle üç ögenin birbirini beslediği bir kimlik döngüsü oluşmaktadır.*"

Yerel yönetimler, kentlerin kendine özgü özelliklerini koruyarak ve öne çıkararak, sermayeyi, nitelikli işgücünü, ziyaretçileri, ulusal ve uluslararası çapta etkili olan kurumları cezbederek ülke çapında söz sahibi olmaya çabalamaktadırlar. Bu ortamda kentlerin yerel kimliklerinin yeniden keşfedilmesi, kendilerine ait ayırt edici göstergeler taşımaları kentler için ülke ölçeğinde ve küresel ölçekte rekabet gücü kazanmanın önemli bir ögesi haline gelmiştir (Özerk ve Yüksekli;2011:87). Kentlerin kimlik özelliklerinin önemli bir hale gelmesi, kent imajı ve imaj kavramlarını da gündeme taşımaktadır.

İmaj kavramı sözlüklerde; “ zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, hayal, hülya” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdan hareketle kent imajı tanımlandığında kentin görsel niteliği ile ilgili, tasarıma dayalı şekillendirme olduğu ifade edilebilir. Nitekim, Lynch (2010:8) kent imajının kimlik, yapı ve anlam bileşenlerinden oluştuğunu belirtmektedir. Bir imajın işlenebilmesi için bir nesneyi tanımlaması, o nesneyi diğerlerinden ayırması ve bir varlık olarak kabul edilmesi gereklidir ki bu da kimliği oluşturur (Çetintahra,2011:162).

Mekânsal planlamanın kentlerin sağlıklı gelişimi için vazgeçilmez bir enstrüman olduğunu ifade edebiliriz fakat mekânsal planlamanın ağırlıklı olarak mühendislerce yapılan geometrik düzenleme işi olarak algılanması çeşitli sorunlara da yol açmaktadır. Bu durum, Türkiye planlama sisteminde özellikle 1985 yılında yürürlüğe giren 3194 sayılı İmar Kanunu sonrasında daha da belirginleşmiş kentlerin tarihi, morfolojik, tipolojik, iklimsel bir başka ifade ile kimlik karakterlerinin gelişimi bakımından önemli çelişkileri ve tartışmaları da beraberinde getirmiştir (Sınmaz ve Özdemir,2016:94).

Kentleri şekillendiren ve çeşitli uygulamaların sonucunda kentin kimlik öğelerini oluşturan imar planları temelde arazi bölünmesinin aracı olarak görülmekte, kentin imgeleri ve morfolojisi (sokak örüntüleri, bina formları, yerleşim dokuları) sürece girememektedir. İmar planlarının oluşturulmasında öncelikli olan kentsel mekân oluşturmak olmalıdır oysa inşaat haklarının dağıtılması, kentsel arsa üretimi ve parsellere inşaat ruhsatı verilmesi öncelikli olmaktadır.

Kentsel mekânları özel alanlar ve kamusal mekânlar olarak değerlendirmek mümkündür. Özel alan gözetimden korunurken kamusal alan ise sürekli olarak gözetim altındadır. Kamusal alanda bulunmak insanlara haklar kadar sorumluluklar dayılemektedir. Bunun dışında özel alanların dışı bakan yönünün de insanlara sorumluluklar yüklediğini belirten Tekeli (2015:205),“Örneğin bir konutun içi özel alan olarak korunurken, konutun kapısından çıkıldığında karşılaşılan dış cepheler hemen tüm toplum tarafından görsel olarak tüketilmeye başlanır, toplum tarafından tüketilen bu görsellik yüzünden bu mekânlar topluma karşı bir sorumluluk alanı haline gelir.” şeklindeki ifadesinden kentin şahsiyetli mekânlara sahip olmasında yerel yönetimlerden başlayarak bütün aktörlere sorumluluklar düştüğünün anlaşılması gerekir.

3. YEREL YÖNETİMLERİN KENTE YAKLAŞIMI VE KİMLİKLİ KENT OLUŞTURMA KAPASİTELERİ

Yerel yönetimler; belirli bir coğrafi alanda yaşayan yerel topluluğun bireyelerine, bir arada yaşamak nedeniyle kendilerini en çok ilgilendiren konularda hizmet üretmek amacıyla kurulan, karar organları yerel toplulukça seçilerek göreve getirilen, yasalarla belirlenmiş görevlere ve yetkilere, özel gelirlerle, bütçeye ve personele sahip üstlendiği hizmetler için kendi örgütsel yapısını kurabilen, merkez yönetimi ile ilişkilerinde idari özerklikten

yararlanan kamu tüzel kişisi (Parlak ve Ökmen, 2016:20) olarak tanımlanmaktadır.

Yerel yönetimlerin yerelde yaşayan insanların mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılaması amacıyla yönelik 5393 sayılı Belediye Yasası ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi yasası birtakım düzenlemeler getirmiştir. 5393 sayılı Belediye yasasının 14. Maddesinde belediyenin çeşitli görevleri tanımlanarak, turizm, kültür, sanat, tanıtım, ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi, kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasına yönelik çalışmalar yapılması istenmiştir. 5302 sayılı İl Özel İdaresi yasası 6. Maddesinde ise, İl Özel idarelerinin, mahalli müşterek olmak şartıyla ilin kültür, sanat ve turizmine ilişkin çalışmalar yapabileceği belirtilmiştir. Bu görevler kentlerin kimlik sahibi tarihsel dokusunun ve yapılarının korunmasını imar yetkilerini kullanan belediyelerin ve il özel idarelerinin öncelikli yükümlülükleri arasına sokmaktadır.

Türkiyede çeyrek asırdan biraz fazla sayılabilecek bir geçmişi bulunan şehircilik çalışmaları ülkenin kendi ihtiyaçlarına uygun düşen bir kent planlama tercihi yerine önceleri Alman- Avusturya ve Fransız şehirciliğinden etkilenmiş daha sonraları ise Anglo- Sakson şehircilik anlayışının etkisi altında gelişmiştir. Geleneksel şehircilikte görsellik, sağlık ve rahatlık olarak ifade edilen üç hedef içerisinde görsellik hedefi en başta değerlendirilen hedef olmakla birlikte, iktisat ve maliye kavramlarına hiç rastlanmaz. (Keleş, 2016:93). Bunun dışında kentsel planlama sadece bir teknik fonksiyon gibi değerlendirilmekte ve dolayısıyla kentsel planlamanın en önemli unsurları olarak sayılabilecek maliyet, siyaset ve sosyolojik unsurlar sürecin dışında tutulmaktadır.

Kentsel planlamanın başarısızlık nedenlerini araştıranlar bunun genellikle ya teknik, yani planın içeriğinden ya da politik, yani planlama örgütü ile siyasal karar organları arasındaki bağlantı eksikliğinden ileri geldiği sonucuna varmışlardır (Keleş,2016:115).Türkiye kentleşmesinde 1950 sonrasındaki hâkim eğilim apartmanlaşmadır. Apartmanlaşma bir yandan yoğunluğu artırıp mevcut yapı stokunu dönüştürürken, yapı malzemesini, kentsel ekolojiyi, bahçe kullanımını, komşuluk ilişkilerini ve yaşam tarzını da değiştiren bir süreçtir. 1980'lere kadar apartmanlaşma büyük ölçüde modern ev tahayyülü ile ilişkili bir moda olarak yaşandı (Çavuşoğlu,2014:189). Bu süreç başta büyükşehirler olmak üzere birçok orta büyüklükte şehirde geleneksel mimari üsluptaki ahşap yapıların dönüşümüne yol açarak kentleri etkiledi. Yine bu dönemle birlikte kentler, yerel yönetimler eliyle önu açılan özel sektörün müdahale mekânları haline geldi.

1980'li yıllar refah devletinden vazgeçilerek özel sektör odaklı neoliberal iktisat politikaların uygulanmaya konulması neticesinde yerel yönetimlerin özellikle de belediyelerin işlevlerinin değiştiği yıllardır. Bu dönemde kaynak yaratmak durumunda kalan belediyeler sermayeyi kentlerine çekmek için özel sektörün almak istemediği riskleri de üstlenerek onları ikna etmeye yönelmişler ve özel sektöre çeşitli avantajlar sağlamışlardır. Kapitalist dünyadaki bu sürecin yeni aktörleri emlak baronları, büyük müteahhitlik ve

inşaat şirketleri, gayrimenkul yatırım ortaklıkları ve yatırımcılardır (Erman,2016:24).

Günümüz kapitalist siyasal sistemlerinde mekân üretimi kullanım değerinden ziyade değişim değeri üzerinden organize edilmekte, mekâna yapılan her türlü müdahalede arazi sahipleri, girişimciler, müteahhitler,yerel politikacılar, belirleyici aktörler olarak çeşitli şekillerde rol oynarken destekleyici aktörler olarak ise üniversiteler, STK'lar çeşitli roller üstlenmektedir (Birer ve Çalışkan,2014:155). Kentsel planlamada belirleyici aktörlerin değişik çıkar ve beklentilerde olmaları çeşitli çatışmaların, tartışmaların ve uzlaşmaların yaşanmasını olağan kılmakla beraber, uzlaşının kent kimliğini koruma veya kente bir kimlik kazandırma konusunda sağlanabilmesi uzun vadede kentin, dolayısıyla da bütün aktörlerin kazançlı çıkacağı bir durum olacaktır. Fakat kentsel mekânları biçimlendiren bazı aktörler, yerel yönetimlerin zayıf olduğu dönemlerde ortaya çıkarak kent mekânını diledikleri gibi şekillendirmişlerdir.

1948 yılından 1988 yılına kadar farklı tarihlerde olmak üzere çıkarılmış olan 14 imar affi neticesinde yarı kentsel bir mahalle hayatının yaşandığı gecekondu bölgeleri, dar sokaklarda oldukça yoğun, yetersiz altyapıya sahip, mimari endişelerden uzak, kent kimliğini reddeden, denetlenmemiş sağlıklı bir konut stokuna dönüşmüştür.

Kent mekânının ağırlıklı olarak yap-satçı denilen küçük sermayeli yatırımcılar tarafından üretilmesi ve binaların altyapısının en ucuza mal edilmesi, tasarım kaygılarının geriye itilmesi ve tek düze yapıların ortaya çıkmasına yol açmış, bu durum belediyelerden müteahhitlere, müteahhitlerden mimarlara kadar uzanan birçok aktör tarafından içselleştirilmiş bir teamül, bir kültür haline gelmiştir (Baş,2006:10).

Türkiye'de Şehirciliğin Gelişmesinde Son 30Yılın Değerlendirilmesikonulu şehircilik kongresinde Tekeli tarafından yapılan tespitler oldukça anlamlıdır. Tekeliye göre; "Kuşkusuz her planlama çalışmasının nihai amacı uygulamada etkili olmaktır. Yapılan planlama çalışması ne kadar özenli olursa olsun uygulamada etkili olamamışsa başarılı olarak görülemez. Başarının nihai mihenk taşı uygulamadır. Sanırım Türkiye'deki planlamanın en başarısız olduğu konu uygulamayı yönlendirmekte yetersiz kalışıdır. Bunun kanıtları olarak, kentler çevresindeki gecekondu halkaları, birbiri ardına çıkan imar afları, belediye meclislerinin planları sürekli olarak değiştirmeleri, hatta belediye başkanlarının imar planlarını göz önüne almayan uygulamaları olarak sayılabilir." (1991,23-24).

Yerel yönetimde söz sahibi olan yerel politikacıları bilgisiz, nüfuzunu kötüye kullanan, önyargılı, taraflı olarak gören buna karşılık plancıyı tarafsız, akli, uzak görüşlülüğü ve teknik uzmanlığı temsil eden görüşlerin günümüzde kabul görmekten uzak sübjektif değerlendirmeler olarak kalması yerel politikacıların tutumlarına bağlıdır.Fakat siyasal etkenleri ve koşulları hesaba katmadan, sadece teknik önceliklere göre hazırlanan geniş kapsamlı planlar

aslında plan olmaktan ziyade ütopyik görüş ve tahminler olmaktan öteye geçemez (Keleş,2016:117).

4. ADIYAMAN KENTİNİN KENTSEL GELİŞİMİ VE MEKÂNSAL PLANLAMASI

Anadolu'nun bilinen en eski yerleşim yerlerinden birisi olan Vadi-i Leman'ın (*Güzel Vadi- zaman içerisinde telaffuz değişikliğine uğrayarak Adıyaman olarak kullanılmaya başlanmıştır.*) (Akar,2005:6) sahip olduğu eşsiz tarihi eserleri yanında, yeraltı ve yer üstü zenginlikleri, üniversitesi ve gelişen ekonomisi ile kentsel kimliği oluşturan imajlar bağlamında Anadolu'nun en avantajlı illerinden birisi olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Adıyaman kadim medeniyetlerin kurulduğu ve büyük uygarlıkların kök saldığı bir coğrafyada onlarca ırka, kültüre ve medeniyete ev sahipliği yapmış bir kenttir. 01.12.1954 yılında çıkartılan bir kanunla il olan Adıyaman bu tarihten sonra kentsel açıdan önemli gelişimler göstermiştir.

4. 1. Adıyaman Kenti

Adıyaman'ın ev sahipliği yaptığı uygarlıklar içerisinde en çok bilineni ve Adıyaman ili ile neredeyse özdeş kabul edileni "Kommagene" krallığıdır. Bu medeniyetin merkezi Adıyaman olmak üzere Gaziantep ve Maraş illerinin de büyük bölümünü içine almaktaydı (Şahin, 2008:31).Kommagene dönemine ait tarihi yazıtlardan anlaşıldığı kadarıyla kentin iktisadi hayatına sedir ağacı, demir cevheri gibi zenginlikler ile birlikte büyük ve küçükbaş hayvancılığın yön verdiği görülmektedir (Şahin,2008:32).

Tarihsel süreç içerisinde çeşitli medeniyetler arasında el değiştiren kent, 1071'den sonra zaman zaman haçlıların çeşitli saldırılarına maruz kalsa da çeşitli İslam devletleri ve beylikleri arasında el değiştirerek Osmanlılar dönemine kadar gelmiştir (Karlığa,2008:18).Osmanlı dönemindegayrimüslüm tebaanın nüfusunda herhangi bir eksilme olmaksızın Müslüman ahalinin bölgeye yerleşmesi hız kazanmış, Müslüman nüfusun artmasına karşın bölgede istikrar sürmüştür.Bu istikrar ve huzur ortamı kenti ve kent ticari hayatının gelişimini hızlandıran en önemli unsurlardan birisidir. Osmanlı şehirleri için en önemli merkez çarşıdır. Adıyaman'da 19. yüzyılın sonlarında bir çarşı inşa edilmişve bu çarşı toplumsal hayatın merkeziolmuştur(Kılınçkaya,2008:283).

Adıyaman, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer almakta ve kentin, doğusunda Diyarbakır, güneyinde Şanlıurfa, Gaziantep, batısında Kahramanmaraş, kuzeyinde Malatya bulunmaktadır (Sucu,2008:5). Kentin arazi yapısının genel olarak engebeli olması ve kuzeyden güneye doğru alçalarak uzanan derin vadilerle parçalanmış olması çevre illerle olan bağlantısını güçleştirmektedir. Adıyaman'ın sahip olduğu zengin akarsu kaynakları, (Göksu, Sofraz Çayı, Çakal Çayı, Eğri Çayı, Kalburcu Çayı, Ziyaret Çayı, Kahta Çayı ve Fırat Nehri) gölleri ve göletleri(Gölbaşı Gölü, Abdulharap Gölü, Azaplı Gölü, Atatürk Baraj Gölü, ÇamgaziGöleti, GözebaşıGöleti, Kınık Göleti, Hasancık Göleti, İncesu Göleti) kentin en önemli zenginlikleri arasında sayılabilir.Fakat Adıyaman kuru tarımın yoğun olarak yapıldığı, Atatürk

barajından yeterince yararlanamayan, önemli sayılabilecek orman varlığı bulunmayan iller arasındadır.

4. 2. Kentsel Gelişim ve Mekânsal Planlama

1996 yılında hazırlanan Adıyaman ili (Merkez) 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu'nda 2010 yılı Adıyaman merkez ilçe kentsel nüfusu 290.000 olarak öngörülmüş ve Adıyaman'ın Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin çekim merkezlerinden biri haline geleceği (Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu,1996:3) ifade edilmiştir. Raporun hazırlandığı yıl Adıyaman nüfusu 130.762 iken yapılan projeksiyonla planlama dönemi sonunda nüfusunun 159.238 kişi artacağı öngörülmüştür. Adıyaman'ın 2010 yılı merkez ilçe nüfusu 262.349 kişiye şeklinde gerçekleşmiş olup, (TÜİK, 2012) tahmin edilen rakamlara yaklaşık bir sonuç elde edildiği ifade edilebilir. Ancak kentin fiziki yapısında planlanmış olan uygulamalara bakıldığında planlamanın gerisinde kaldığı açık olarak görülmektedir.

1996 yılı 1/1000 ölçekli uygulama imar planı açıklama raporunda, kentte yer alan yeşil alanların kentsel nüfusa oranının son derece az olduğu ifade edilerek planlama döneminde 203 hektarlık bir yeşil alan gerektiği ortaya konulmuş ve bu büyüklükte bir alan fuar, panayır, festival alanı ve dinlenme alanları olarak ayrılmıştır.

Bunun dışında arazi kullanımı kararlar tablosunda ise kişi başı 0,5 m² sosyal- kültürel tesis alanı, kişi başı 7 m² aktif yeşil alan ve spor alanları, kişi başı 33,30 m² konut alanları, kişi başı 7 m² konut dışı kentsel çalışma ve sanayi alanı için ayrılmış ve 1996-2010 yılını kapsayan planlama döneminde 1994 yılına göre özellikle yeşil alan ve konut dışı kentsel çalışma ve sanayi alanları önemli oranda artırılmıştır (Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu, 1996:9).

Uygulama imar planının taşıdığı ölçeğin çok ötesinde sadece bir ili değil bölgeyi planlamayı amaçlayan ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü tarafından yapılan 1/100.000 ölçekli "Adıyaman-Şanlıurfa- Diyarbakır Planlama Bölgesi Çevre Düzenleme Planı" nda çok kapsamlı bir çalışma yapılmış ve 2040 yılı hedeflenmiştir (1/100.000 Ölçekli Çevre Düzenleme Planı, 2011:3).

Planda çevresel hedefler ve stratejiler başlığı altında tarım arazilerinin korunması, meraların mutlak olarak korunması, bölgede zaten çok az olan orman alanlarının korunması, yeraltı ve yer üstü sularının korunması, flora ve faunanın korunması özellikle vurgulanan çevresel hedeflerdir.

Ekonomik hedef olarak, bölgenin bir bütün olarak değerlendirilmesi, kalkındırılması ve kaynak israfının önlenmesi birinci öncelik olurken mevcut ve potansiyel kaynakların katma değer yaratacak şekilde değerlendirilmesi vurgulanmıştır. Plan bir bütünlük içinde değerlendirildiğinde Adıyaman ili ve bölgesindeki illerde kalkınma tarım, tarıma dayalı sanayi ve turizm merkezli olarak planlanmıştır. Planlamanın bu şekilde yapılması en uygun yol olarak

görünmekle birlikte yerel halkın bulunduğu yerde çalışma olanaklarının artırılması ve göçün önlenmesi önem taşımaktadır. Zira Adıyaman kenti bölge illeri içerisinde en fazla göç veren il durumundadır.

Planda mekânsal hedeflerde öne çıkan vurgu ulaşılabilirliğin güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesidir. Ana ulaşım akslarındaki transit trafiğin ve kent içindeki trafik yoğunluğunun rahatlatılması amacıyla çevre yolu güzergahlarının önerilmesi, Atatürk Baraj Gölü nedeniyle Şanlıurfa ve Diyarbakır ile ulaşım bağlantıları zayıflayan Adıyaman'ın ulaşılabilirliğini desteklemek amacıyla baraj gölü üzerinden feribotlu geçişin yanı sıra köprülü geçişin önerilmiş olması mekânsal hedefin ulaşımına yoğunlaştığını göstermektedir.

Mekânsal planlamada dikkati çeken diğer husus, plansız kentleşme ve plansız yapılaşmanın yol açacağı çevresel sorunlardır. Plansız yapılaşmanın yol açacağı çevresel sorunların giderilebilmesi için düzensiz yapılaşmanın sıhhileştirilmesi ve yenilenmesi konularına da yer veren çevre düzeni planı bu hali ile kentsel dönüşüm ve kentsel yenilenmeye de olumlu bir yaklaşım geliştirmiştir.

Fakat bu çalışmalarda bölgelerin ve içinde bulundurduğu kentlerin mekânsal, sosyal, ekonomik, kültürel, çevresel değerlerine yönelik yeterli veri tabanları oluşturulmadığı, yerleşmelerin gelişme potansiyelleri ve kimliklerinin dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu durum, gerekli analitik etütleri ve sentez çalışmaları yapılmamış, amaç ve hedefleri tam olarak anlaşılabilen planların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ercan,2007:71).

Adıyaman ilinde kentleşme oranı Türkiye ortalamasının altında olmakla birlikte kent nüfusunun oranı kırsal nüfustan fazladır. Adıyaman kent merkezinin nüfusu özellikle son 30 yılda aldığı göçlerle ciddi bir artış göstermiş bunun sonucunda ise kent merkezinde hızlı, çarpık ve plansız yapılaşma ortaya çıkmıştır (Kaya, 2014:13). 1990'lı yıllarda 31 olan mahalle sayısı artan nüfus ve kentleşme ile beraber 33'e yükselmiş, kentin merkez nüfusu 2015 verilerine göre 290.382 olmuştur. Kentin doğusu ile batısı arasında yer alan mahalleler arasındaki gelişmişlik farkı, kenti sosyal açıdan ayırıştıran sınıcalı bir durum doğurmuştur.

Adıyaman'ın kentleşme süreci Türkiye'nin birçok ilinde olduğu gibi kırsal yoksulluğun kente taşınması ve dolayısıyla kentsel alanların yoksul yoğunluğun etkisi altına girmesi sonucunu doğurmuştur. Bu yoksulluktan kurtulmak için ellerindeki tek strateji olan kentsel rantı yağmalayarak yaşam düzeylerinin yükseltilmesi çabası içinde olan kentli(leşemeyen)ler, kentlerin yerel idarecilerini içinden çıkılması zor sorularlarla baş başa bırakmıştır.

Adıyaman kenti için en önemli sorun plansız yapılaşma ve gecekondulardır. Belediye uzmanları, kentin yaşam ve fiziki mekân kalitesi açısından en sorunlu iki mahallesinin Mara Mahallesi ve Varlık Mahallesi olarak tespit etmiş durumdadır. Her ne kadar bu iki mahalle fiziki mekân kalitesi açısından sıkıntılı olarak ön plana çıkmış olsa da belediye kayıtlarına göre

ildeki toplam 29.200 yapının %70'e yakınının ruhsatsız olduğu görülmektedir (Yüksek, 2015:6). Bu durumun kentte olası bir afet durumunda ciddi acılar yaşanmasını beraberinde getireceği ifade edilebilir.

İş ve ticaret alanlarının kentin merkezine sıkışmış olması kent içi ulaşımı olumsuz etkilemekle beraber günün belli saatlerinde aşırı nüfus yoğunluğu yaya hareketliliğini dahi olumsuz etkilemektedir. Kentin planlanmasında çeşitli alt merkezlerin gerçekleştirilmesi çalışmaları bunun önüne geçebilecek düzenlemeler olarak görülmelidir.

Adıyaman kentinin çok güçlü kimlik öğeleri ve tarihsel geçmişi olmasına rağmen cumhuriyet dönemi kentleri içerisinde kentsel gelişim ve planlamalarda bu kimlik özellikleri bir türlü belirgin hale getirilememiş ve bilinirlikleri artırılmamıştır. Adıyaman'ın güçlü tarihsel kimlik öğelerini taşıyan Ulu Cami, Çarşı Cami, EskisarayCami, Kab Cami, Yeni Pınar Cami ve bütün bunların yanında Adıyaman merkez Mara Mahallesi'nde bulunan Süryani Kilisesi St. Petros ve St. Paul Kilisesi kentin önemli tarihi yapılarıdır.

Kentin inanç turizmi açısından da çok güçlü imaj öğeleri mevcut olmasına rağmen bu öğelerin Konya, Mevlana örneğinde olduğu gibi kent kimliğini olumlu yönde geliştirecekprojelerle destelenerek kentin inanç turizmi potansiyelinin yeterince değerlendirilmesigerekir.SahabeSafvan Bin Muattal, Ebu Zer Gaffari türbesi, Mahmut Ensari türbesi, Zeynel Abidin türbesi inanç turizmi açısından en öne çıkanlardır. Bu güçlü dinitarihsel kimlik öğeleri dışında antik dönem eserleri olan Nemrut ören yeri, Perre antik kenti ve kaya mezarları da kent kimliğinin en önemli imaj öğeleri arasında yer almaktadır.

5. SONUÇ

Türkiye'de günümüze kadar sürdürülen imar planlamaları ile kentin tarihsel ve kültürel dokusunun korunması politikalarının başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir.

1950 sonrası kırsaldan kentlere doğru yaşanan göç ve hızlı kentleşme,1980 sonrasında ikinci konut dalgası,1990 sonrası Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden ekonomik ve güvenlik gibi nedenlerle başlayan göç olgusu, kentlerde yüzlerce hatta binlerce yılda oluşmuş dengeleri alt üst etmiştir.

Türkiye'nin tüm kentlerinde olduğu gibi Adıyaman'dada önce varoşlarda başlayan gecekondu yapılanmalar süreç içerisinde imar afflarıyla kentlerin kimliklerini olumsuz etkilere maruz bırakmış, geleneksel kent dokularında ve tarihsel kent merkezlerinde bir dizi olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Türkiye'de, kent yönetimleri ve belediyeler Avrupa Kentli Hakları Şartı'nın kendilerine verdiği sorumlulukların gereğini yerine getirecek ölçüde bir güç ve bilinç kazanmak zorundadırlar.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 8 numaralı tavsiye kararı seçimle göreve gelen yerel yönetim organlarının, hem yaptıkları hem de yapmayı ihmal ettikleri işlerden dolayı mali yönden sorumlu olacaklarını belirtmekte bu sorumluluktan ancak iyi niyetli olduklarını kanıtlayarak kurtulabileceklerini esasa bağlamaktadır (Keleş,2005:15). Esasen herhangi bir ulusal veya uluslararası organın hiçbir tavsiye kararı olmasa da yerel yöneticilerin kente ilişkin yaptıkları veya yapmadıkları her türlü fiilden dolayı hem hukuken hem de vicdanen sorumlu oldukları bir gerçek olarak durmaktadır.

Adıyaman kentinin en önemli tarihsel yapılardan ikisi kent merkezinde yer almaktadır. Bunlardan birisi Adıyaman kalesi diğeri ise Ulucami'dir. Bu iki yapının etrafı yeni oluşturulacak imar planı ile boşaltılarak görünürlüğün artırılması ve böylece tarihi dokunun beton bloklar ve gecekonduların yapılarının esaretinden kurtarılması sağlanmalıdır. Adıyaman'da kültür mirasının korunması önemli olmakla birlikte yeni gelişen semtlerin düzenli olması, yapılarda mimari detay olması en az kültürel mirasın korunması kadar önemlidir. Mimari detayları olmayan bir şehir İnsancıl değildir. Bu anlamda yerel yönetimlere düşen en önemli görev kentlerin kimliğini oluşturan kültürel mirası korumanın ve bilinirliğinin artırılmasının yanında yap-sat mantığının ötesinde mimari detayı olan yapıları benimsetmek, ulaşım kolaylıkları üzerinde yoğunlaşmış bir şehir planı oluşturmak olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adıyaman 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu (1996)
- Adıyaman-Şanlıurfa- Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü.
- Akar, M., (2005), İnsanlığın Kültür Mirası: Adıyaman, İstanbul: Peri Yayınları
- Aytaç, Ö., (2013), " Kent Mekanları ve Kimlik", İdeal kent: Kent Araştırmaları Dergisi, Adamor Yayınları, S9, ss 138-167
- Baş, Y., (2006), "Planlama Mimarlık İlişkisi Yeniden Tanımlanırken", Planlama Dergisi, S.4. ss.7-14
- Bilgin,N., (2011), "Sosyal Düşüncelerde Kent Kimliği",İdeal kent: Kent Araştırmaları Dergisi, Adamor Yayınları, S3, ss 20-47.
- Birer, E., Gonca A. Ç., (2014), " Mimarlık Eğitiminde Konuşulamayanlar: Politika ve Siyaset",İdeal kent: Kent Araştırmaları Dergisi, Adamor Yayınları, S13, ss 152-170.
- Çavuşoğlu, E., (2014), Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

- Çetintahra, E., (2011), "Kent İmajı Yaratma Sürecinde Kentsel Tasarım ve Planlamanın Sorgulanması", İdeal kent: Kent Araştırmaları Dergisi, Adamor Yayınları, S3, ss 159-171.
- Ercan, E. M., (2007), "Kentlerimizin İçinde Bulunduğu Planlama ve Yönetim Sorunları", Planlama Dergisi, S.2007(2) ss. 69-73
- Erman, T., (2016) Miş Gibi Site: Ankara'da Bir TOKİ- Gecekondu Dönüşüm Sitesi, İstanbul: İletişim Yayınları
- Geniş, Ş. , (2011), "Küreselleşme, Kent, Kültür", İdeal kent: Kent Araştırmaları Dergisi, Adamor Yayınları, S3, ss 48-61.
- Karlağa, B. ,(2008), "Medeniyetler Kavşağında Adıyaman", Medeniyetler Kavşağı Adıyaman, İstanbul: Adıyamanlılar Vakfı Yayınları.
- Kaya, G. , (2014), Kentleşmenin Toplumsal Boyutları, Ütopya Kitapevi, Ankara
- Keleş, R. , (2005), "Kent ve Kültür Üzerine", Mülkiye Dergisi, 29(246), ss.9-17
- Keleş, R. , (2016), Şehirciliğin Kuramsal Temelleri, İdeal Kent Yayınları, Ankara.
- Kılınçkaya, D., (2008), "Adıyaman'a Tarihin Perspektifinden Bakmak" Medeniyetler Kavşağı Adıyaman, İstanbul: Adıyamanlılar Vakfı Yayınları.
- Küçük, M. (2013), "Aidiyetin Mekanı: Mardin'de Kimlik ve Mekanın Değişimi", İdeal kent: Kent Araştırmaları Dergisi, Adamor Yayınları, S.9, ss 114-137.
- Lynch, K. , (2010), Kent İmgesi, Çeviren: İ. Başaran, İstanbul Türkiye İş Bankası Yayınları
- Özerk, G. , Berrin, Y., (2011), "Küresel Kent, Kentsel Markalaşma ve Yok Mekan" İdeal kent: Kent Araştırmaları Dergisi, Adamor Yayınları, S.13, ss.82-93
- Parlak, B. , Ökmen, M.,(2016), Türkiye'de ve Dünya'da Yerel Yönetimler: Teori ve Uygulama, 5. Baskı, Ekin yayınları
- Sınmaz, S. , Özdemir H.A.,(2016) "Türkiye Kentsel Planlama Pratiğinin Kentsel Morfoloji ve Tipoloji Üzerindeki Etkileri, Siverek Kenti İçin Bir Değerlendirme", İdeal kent: Kent Araştırmaları Dergisi, Adamor Yayınları, S.18, ss.80-115.
- Sucu, M. , (2008), Adıyaman With Its Cultural and Touristic Values, Ankara: Poyraz Ofset
- Şahin, S. , (2008), "Medeniyetler Kavşağında Kommagene Uygarlığının Yeri ve Anlamı", Medeniyetler Kavşağı Adıyaman, İstanbul: Adıyamanlılar Vakfı Yayınları.
- Tekeli, İ. , (1991), "Türkiye'nin Son Otuz Yıllık Kent Planlama Deneyinin Kuram Uygulama İlişkisi Bakımından Değerlendirilmesi", 3. Türkiye Şehircilik Kongresi, Türkiye'de Şehirciliğin Gelişmesinde Son 30 Yılın

Değerlendirilmesi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi, ss.17-25.

Tekeli, İ. , (2015), Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2 baskı, İstanbul.

Ulu A. , İlknur K., (2004), "Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi", Planlama Dergisi, s.2004(3), ss.59-66

Yüksek A.V. (2015), Adıyaman'da Şehirleşme ve Mevcut Durum, Yayınlanmamış Brifing Raporu.

